

О ПОРЕЗИМА И ПАТРИОТИЗМУ*

Цвјетана М. Цвјетковић Иветић¹

Горан Б. Милошевић²

Лука О. Батуран³

Универзитет у Новом Саду, Правни факултет у Новом Саду, Нови
Сад, Република Србија

Сажетак: Државе се често позивају на патриотизам како би обезбедиле лојалност грађана приликом извршавања различитих обавеза, укључујући и пореске обавезе. У раду се анализира утицај патриотизма на поштовање пореских прописа, односно настоји се одговорити на питање да ли ће патриотски настројени појединци уредније и савесније испуњавати своје пореске обавезе. У раду је размотрена и улога коју патриотизам има у контексту све веће пореске конкуренције која карактерише савремене државе. На крају, аутори су закључили да држава треба да ради на подстицању љубави према отаџбини, како би се створило окружење у којем ће се порески обвезници придржавати пореских прописа, не из страха од санкције, већ зато што сматрају да је то исправно и да је то један патриотски чин којим се на неки начин враћа све оно добијено од отаџбине.

Кључне речи: патриотизам, порези, порески патриотизам, поштовање пореских прописа.

Јел класификација: Е63.

УВОД

С обзиром на то да процеси глобализације утичу на сувереност савремених држава, нимало не изненађује то што се у различитим областима друштвеног живота све више позива на патриотизам, иако не постоје јединствена гледишта у погледу тога како се он доказује и показује у пракси. Упркос томе што је укорењено веровање да је патриота онај који воли своју земљу и њене националне симболе и који је спреман да учествује у њеној одбрани у случају ратова, присутна су и гледишта да патриотом себе може назвати само оно лице које је „добар” грађанин, тј. оно лице које савесно испуњава обавезе које је наметнула држава.

* Рад је настао као резултат рада на пројекту „Правна традиција и нови правни изазови”, чији је носилац Правни факултет у Новом Саду.

¹ cvjetkovic@pf.uns.ac.rs; ORCID iD: 0000-0003-0000-8099

² gmilosevic@pf.uns.ac.rs; ORCID iD: 0000-0002-1936-0802

³ lbaturan@pf.uns.ac.rs; ORCID iD: 0000-0002-0315-2486

Из претходно наведеног видимо да би било логично да је код патриотски настројених грађана у већој мери присутан осећај „топлог сјаја”, тј. осећај радости и задовољства приликом давања другима (Nakamoto, 2017, p. 333). Међутим, то не мора нужно бити тако. Узмимо за пример САД, државу чији грађани себе, по правилу, доживљавају као патриоте, али који, упркос томе, имају снажну аверзију према плаћању пореза. Она је део њихове националне психе, што нимало не изненађује, јер је у овој држави, од њеног оснивања, патриотизам био тесно повезан са снажним антипореским осећањима (Lavoі, 2011, p. 41). Ово би се аналогно могло применити и на Србију, у којој се вековима порез плаћао „страном завојевачу”.

С обзиром на то да на поштовање пореских прописа утичу бројни фактори унутрашње (субјективне) и спољне (објективне) природе (Милошевић et al., 2021, стр 113-115) приликом проучавања понашања пореских обвезника, у смислу њиховог придржавања пореских прописа, неопходан је мултидисциплинарни приступ. Наиме, понашање пореских обвезника се изучава у оквиру финансијске, економске, психолошке и социолошке теорије. Психолошка теорија, у циљу објашњења феномена испуњавања пореских обавеза акценат ставља на психолошке факторе, у које се убраја, између осталих, и патриотизам (Димитријевић, 2017, стр. 27, 36-51). Управо основни циљ овог рада је да се утврди какав је утицај патриотизма на поштовање пореских прописа у савременим државама, односно да се утврди ли је тај утицај потцењен или прецењен.

1. ПОЈАМ ПАТРИОТИЗМА И ПОРЕСКОГ ПАТРИОТИЗМА

Најједноставније и најкраће речено, патриотизам представља осећање привржености или љубави грађанина према отаџбини (Антонић, 2008, стр. 715).⁴ Та љубав, односно наклоност подразумева и личну идентификацију појединца са својом отаџбином, бригу о њеној добробити, као и спремност за жртвовање зарад њене добробити (Primoratz, 2020). Посматрано са аспекта теорије социјалног идентитета патриотизам представља самокатегоризацију појединца као припадника одређене друштвене групе, као што су национална и локална заједница (Gangl et al., 2016, p. 868). Та припадност може да буде инструментална и сентиментална. Док се

⁴ Патриотизам је приврженост отаџбини, дакле, не државној власти, већ структурисаној заједници грађана, са њеним особеним установама, обичајима и целокупном културом, док је национализам приврженост нацији.

инструментална припадност темељи на рационалном размишљању појединца, односно на користима које он остварује као припадник одређене заједнице, сентиментална је емоционалног карактера. Важно је нагласити да на општи степен патриотизма, несумњиво, много јачи утицај има сентиментална компонента (Маринковић, 2017, стр. 7).

Патриотизам се, као што је напред речено, манифестује на различите начине, тј. кроз различите поступке, путем којих појединац показује љубав према својој земљи. У последње време све више се говори о економском патриотизму, који подразумева подређивање економских циљева заштити интереса отаџбине (Clift & Woll, 2012, р. 312), односно стављање њених интереса изнад интереса привредног сектора, политичких елита и глобалне економије (Reznikova et. al., 2018, р. 277). Из свега наведеног, јасно је да је појам економског патриотизма уско повезан са појмом економске безбедности (Милошевић, 2012, стр. 199-201).

Један од облика економског патриотизма је и порески патриотизам, који подразумева такав вид љубави према својој земљи, захваљујући којој порески обвезници уредно и савесно испуњавају своје пореске обавезе. У ширем смислу, порески патриотизам значи да је порески обвезник спреман и да организује свој живот и пословање на тај начин да плати порез у својој држави, па и по цену већег пореског оптерећења.

2. ПАТРИОТИЗАМ КАО ФАКТОР ПРИДРЖАВАЊА ПОРЕСКИХ ПРОПИСА

Ако се имају у виду концепти на којима почива теорија социјалног идентитета, патриотизам, као вид идентификације са заједницом, требао би да повећа степен сарадње са појединцима који припадају истој групи (Gangl et al., 2016, р. 868). Пренето на терен пореског права, патриотизам би требао да повећа вероватноћу поштовања пореских прописа. Наиме, резон је следећи: што се грађани више идентификују са својом државом, требало би да расте и њихово поверење у државну власт, јер је виде као добронамерну и посвећену општем добру (Gangl et al., 2016, р. 869). То даље води испуњавању пореских обавеза *bona fides*.

Међутим, треба имати у виду да поред тзв. слепог патриотизма, за који је својствена непоколебљива оданост и нетолеранција за критику (Кељановић et al., 2020, стр. 98), постоји и тзв. конструктивни патриотизам, који не искључује критику сопствене заједнице, уколико она не удовољава одређеним стандардима (Gangl et al., 2016, р. 868).

То значи да је могуће и да појединац који воли своју земљу, истовремено, сматра да је порески систем постављен на неадекватан начин, па због тога предузима неке радње којима се избегава плаћање пореза (Alshira'h et al., 2021, p. 436). Такође, не сме се заборавити ни инструментална компонента патриотизма, тј. да порески обвезник може да „изгуби” осећај припадности једној заједници, јер не добија адекватне користи од ње.

3. ПОЗИВАЊЕ НА ПАТРИОТИЗАМ У РАТНИМ И МИРНОДОПСКИМ УСЛОВИМА

Позивање на патриотизам како би грађани извршавали своје обавезе према држави, укључујући и пореске обавезе, није ретка појава, посебно у ванредним околностима, као што су ратови. Илустрације ради, током Другог светског рата америчка влада је ангажовала Волт Дизнија у кампањи чији је основни циљ био да поспешити плаћање пореза на доходак, тј. да смањи отпор америчких грађана приликом његовог плаћања. Као резултат тога, настао је цртани филм, чији је главни јунак био Паја Патак (Qari & Konard, 2009, p. 2), који на крају схвата да је плаћање пореза његова патриотска дужност и начин да се победе Силе Осовине (енгл. *Taxes to Beat the Axis*).

Апеловање државе на патриотизам за време ратова није нимало изненађујуће. Наиме, за ратне услове својствен је не само пад привредних активности и раст јавних расхода, већ и јачање осећаја солидарности и спремности за жртву,⁵ што држава може да искористи да би добила подршку за увођење нових пореза, односно за спровођење пореских реформи (Geys & Konard, 2016, p. 5).⁶ Дакле, ратни услови су погодно тло за усађивање уверења код пореских обвезника да профит не сме бити изнад патриотизма.⁷ Међутим, треба

⁵ Иако се очекивало да ће у Украјини, као последица руско-украјинског сукоба, буџетски дефицит бити знатно већи, те прогнозе се нису у потпуности оствариле и то, не само због повећања појединих пореза и повећања донација, него и због уреднијег и савеснијег испуњавања пореских обавеза, плаћања пореза пре доспелости, интензивније борбе против корупције и сл. (Johnson, 2023).

⁶ Илустрације ради, током Првог светског рата у САД-у највиша маргинална стопа пореза на доходак је са 7% повећана на 77%, а удео радника који је плаћао порез на доходак са 2% на 17%. Током Другог светског рата порез на доходак у овој земљи је реформисан, тако да је попримио обележја масовног пореза, што је навело неке ауторе да порески режим за време овог рата представе као „најубедљивији пример ратне фискалне жртве”.

⁷ У јеку руско-украјинског сукоба руски председник Владимир Путин је саопштио пословном сектору да њихова улога није само да зарађују новац, већ и да

нагласити да по њиховом окончању, по правилу, слаби спремност пореских обвезника да плаћају порез у складу са својом стварном економском снагом (Geys & Konard, 2016, p. 5).

Однос између патриотизма и опорезивања у мирнодопским условима може се сагледати кроз две димензије. Прва се тиче позива на патриотизам у циљу обезбеђивања већег степена поштовања пореских прописа, а друга се односи на улогу патриотизма у контексту све веће мобилности пореских обвезника. Наиме, како би се што више смањило отпор пореских обвезника и у мирнодопским условима, носиоци политичке моћи могу увођење нове или повећање постојеће дажбине покушати да представе као „патриотску ствар” (СВС News, 2008).⁸ Штавише, у пракси се срећу и примери да се одређена дажбина означава као „патриотски порез”.⁹

Апеловање на порески патриотизам, односно указивање на чињеницу да је плаћање пореза патриотски чин, присутно је и код самих пореских обвезника. Као илустрација наведеног може да послужи невладина организација из САД-а „Милионери патриоте”¹⁰, чији су чланови ултра богати појединци који се залажу за увођење прогресивног пореза на богатство, а све како би се смањиле екстремне неједнакости између богатих и сиромашних и прикупили приходи за повећање нивоа и квалитета јавних услуга.¹¹

размишљају о потребама земље, у које спада и „пуњење” буџета, те је у том смислу најавио повећање пореског оптерећења добити од 2024. године, како би се покрио буџетски дефицит. Том приликом је истакнуто да одговоран привредник делује у складу са интересима Русије, да не скрива своју имовину у офшор центрима и сл. (Reuters, 2023).

⁸ Као пример наведеног можемо да узмемо председничку кампању у САД-у из 2008. године, у којој су демократе, за разлику од републиканаца, истицале да је повећање пореског оптерећења богатијим пореским обвезницима, тј. лицима која зарађују више од 250.000 долара годишње, „патриотска ствар”.

⁹ Илустрације ради, то је био случај у Танзанији, где је уведена тзв. патриотска дажбина на трансфере новца који се врше преко мобилних телефона. Њено увођење је образложено патриотским разлозима, тј. истицањем да ће цела заједница имати користи од овог пореза, с обзиром на то да ће се средства користити за изградњу путне инфраструктуре, обезбеђивање воде у школама и сл. (Макоуе, 2021).

¹⁰ У питању су лица чији је годишњи нето приход већи од милион долара, односно чија је вредност имовине већа од 5 милиона долара.

¹¹ Реч је о групи која је основана 2010. године и која има више од 200 чланова, најбогатијих Американаца (нпр. наследница Дизни империје Ебигејл Дизни, глумач Марк Рафало), који се залажу за ревизију пореског законодавства, како би оно постало што правичније. Поред тога што се залажу за увођење прогресивног пореза на богатство, са маргиналним стопама од 2% за богатство вредније од 5 милиона долара, па до 5% за милијардере, теже и повећању минималне зараде, попуњавању правних празнина у пореском законодавству, итд. Полазећи од тога да се њихово богатство увећало током пандемије вирусом Ковид-19, њихов слоган је „Опорезујте

Емпиријска истраживања су потврдила да апеловање на патриотизам током ратних услова има позитиван ефекат на поштовање пореских прописа. Међутим, у пракси нису спроведена истраживања о томе какав је утицај патриотских позива на поштовање пореских прописа у мирнодопским условима. Постоје само студије које за свој предмет имају везу између поштовања пореских прописа и апеловања на морал пореских обвезника. Оне су показале да не постоји статистички значајна веза између „моралног убеђивања”, односно апеловања на то да је плаћање пореза морална дужност, тј. заједничка обавеза свих припадника одређене заједнице, с једне стране, и поштовања пореских прописа, с друге стране (Lavoі, 2011, p. 54-56).¹²

Патриотизам може да одигра значајну улогу и у условима све веће мобилности пореских обвезника (Qari et al., 2009, p. 2), са једне стране, и пореске конкуренције, с друге стране. Наиме, иако је Адам Смит тврдио да су власници капитала грађани света (Qari et al., 2009, p. 3), могуће је да љубав према отаџбини буде разлог због којег порески обвезник организује свој живот и пословање тако да плаћа порез „својој” држави. Дакле, пошто патриотски настројени појединци животом и радом у отаџбини остварују неновчане користи (тзв. патриотску ренту), они бивају спремни да у њој буду подвргнути и већем пореском оптерећењу, јер плаћање пореза не доживљавају само као патриотску дужност, већ и као цену боравка у отаџбини (Qari et al., 2009, p. 4). Самим тим, могуће је да се захваљујући патриотизму створи база лојалних пореских обвезника, који мање реагују на промене пореских стопа (Qari et al., 2009, p. 5). У контексту миграција и патриотизма потврђено је да земље са вишим нивоом патриотизма (Данска, Немачка) имају тенденцију да намећу више стопе пореза на доходак у поређењу са мање патриотским земљама (Словачка, Јужна Кореја), што би могло да значи да је у њима патриотска рента у други план ставила ниже пореско оптерећење у другој земљи (Geys &

нас богате, и то сада”. Треба напоменути и да је слична иницијатива за увођење пореза на богатство упућена и у Уједињеном Краљевству од стране 30 милионера (Patriotic Millionaires, 2023).

¹² У Минесоти је било послато писмо пореским обвезницима у којем је било назначено колико се средстава потроши за различите општекорисне намене (образовања, правосуђа, полиције и сл.), као и да цела заједница трпи неплаћањем пореза. Међутим, успешност ових моралних апела на поштовање пореских прописа била је врло скромна, односно њихов ефекат није био статистички значајан. Слични ефекти су забележени и када се, путем писма, послатог пореским обвезницима у једном швајцарском селу истицало да је плаћање пореза морална обавеза. Међутим, треба имати у виду да се ти позиви на морал не могу изједначити са позивима на патриотизам.

Konard, 2016, p. 10). Ипак овакве закључке треба узети с резервом, јер је реч о земљама у којима је управо због већег пореског оптерећења обезбеђен већи обим и квалитет јавних услуга, па утицај патриотизма на остатак у њима може да буде прецењен.

4. ИСТРАЖИВАЊА О УТИЦАЈУ ПАТРИОТИЗМА НА ПОШТОВАЊЕ ПОРЕСКИХ ПРОПИСА

Одмах на почетку треба истаћи да су емпиријска истраживања о утицају патриотизма на поштовање пореских прописа прилично скромна. Оно што је мање-више карактеристично за њих јесте да су била спроведена у свега неколико држава, а нека од њих су била ограничена на врло уска географска подручја унутар њих. Поред тога, значајан део тих истраживања је укључивао релативно мали број испитаника, тако да добијене резултате свакако треба узети с опрезом.

Међу њима, ипак, својим значајем, издваја се истраживање које су спровели Конард и Кари. Они су се у свом раду ослонили на податке Међународног анкетног друштвеног програма¹³ из 2003. године о националном идентитету, а који су добијени на основу анкета спроведених у осам земаља, у оквиру овог програма. Подаци о нивоу патриотизма по земљама добијени су на основу одговора на питања која су се тичала поноса учесника анкете на достигнућа своје земље у различитим областима, док је ниво придржавања пореских прописа одређен на основу њиховог одговора на питања о легитимности пореске евазије, односно о томе колико је важно никада не покушати избећи плаћање пореза (Lavoie, 2011, p. 57). Њихово истраживање је показало да и на нивоу појединца и на нивоу земље постоји позитивна корелација између патриотизма и поштовања пореских прописа (Qari & Konard, 2009, p. 10-11),¹⁴ као и да постоји негативна корелација између патриотизма и сиве економије (Qari & Konard, 2009, p. 15).¹⁵ Дакле, крајњи резултати истраживања које су спровели Конард и Кари показују да би поштовање пореских прописа

¹³ У питању је међунационални програм, у којем тренутно учествује 45 земаља, а који спроводи годишње анкете о различитим питањима релевантним за друштвене науке.

¹⁴ Ту је утврђено да су најпатриотскије земље САД, Ирска и Канада, а најмање патриотске Португалија и Пољска.

¹⁵ Наиме, истраживање је показало да САД представљају не само најпатриотскију, него и земљу у којој је забележен најмањи сектор тзв. скривене економије (око 8,7% БДП-а). Међутим, и сами аутори који су дошли до овог закључка истичу да истраживање има извесне мањкавости, јер се до податка о поштовању пореских прописа, тј. величини сектора сиве економије дошло на основу малог узорка (нпр. истраживања за поједине земље спроведена су на узорку од свега 20 испитаника).

требало да буде веће у земљама у којима су грађани више патриотски расположени, односно да би на индивидуалном нивоу већи степен придржавања пореских прописа требао да буде присутан код оних грађана који су у већој мери патриотски настројени. Ови резултати су веома важни, јер на степен патриотизма може да утиче и сама држава, вођењем одговарајуће образовне политике, односно усађивањем љубави према отаџбини код деце још од најранијег узраста (Qari & Konard, 2009, p. 26).

Утицајем патриотизма на поштовање пореских прописа бавила су се и истраживања спроведена у Индонезији. Она су показала да је код појединаца који су поносни на своју земљу присутан већи ниво поштовања пореских прописа (Nazaruddin, 2019, p. 124-125),¹⁶ односно да изражена патриотска осећања, праћена високом пореском писменошћу, подстицајно делују на пореске обвезнике да испуњавају своје пореске обавезе (Supramono Intasari, 2022, p. 458-462).¹⁷ Требало би, свакако, споменути и истраживање спроведено у Јордану, међу малим и средњим предузећима, које је показало да је придржавање пореских прописа на терену пореза на промет веће ако је код обвезника израженије осећање патриотизма, као и да постоји позитивна корелација између поштовања пореских прописа и квалитета јавне управе, што је, опет, у складу са неким раније спроведеним истраживањима (Alshira'h et al., 2021, p. 440, 446, 448).¹⁸ Овај други резултат је значајан, јер показује да је могуће да утицај патриотизма на поштовање пореских прописа буде прецењен у земљама са квалитетном јавном управом. У овом контексту интересантно би било споменути и истраживање спроведено у земљама Латинске Америке које је показало да постоји позитивна

¹⁶ Треба нагласити да је у истраживање било укључено свега 87 пореских обвезника из само једног региона и да је коришћена само једна техника прикупљања података, тако да су се и сами истраживачи оградиле и истакли да треба бити врло опрезан у генерализацији резултата. Што се тиче религиозности, истраживање је показало да се религиознији порески обвезници у већој мери придржавају пореских прописа, као и да с растом религиозности расте и патриотизам.

¹⁷ Истраживање је спроведено на Јави (Индонезија) и у њега је било укључено 102 испитаника. Подаци су анализирани уз помоћ регресионе анализе. Резултати су показали да пореска писменост значајно утиче на поштовање пореских обавеза малих и средњих предузећа, као и да патриотизам јача утицај пореске писмености на поштовање пореских прописа.

¹⁸ Истраживање је спроведено тако што је анкетирано 660 малих и средњих предузећа (од укупно 17.749). Међутим, важно је истаћи да ово истраживање има одређене недостатке (оно је било ограничено само на одређено географско подручје, коришћена је само анкета, као техника за прикупљање података итд.).

корелација између националног поноса и пореског морала (Lavoі, 2011, р. 58).¹⁹

Објашњење за постојање везе између патриотизма и поштовања пореских прописа лежи, превасходно, у теорији социјалног идентитета. Наиме, идентификација са државом, односно патриотизам повећава, не само лојалност грађана, него и њихово поверење у државу и спремност за сарадњом (Gangl et. al., 2016, р. 869). У овом контексту треба споменути истраживање спроведено у Аустрији (Gangl et. al., 2016, р. 878)²⁰, које је показало да је идентификација са заједницом повезана са поштовањем пореских прописа, али посредно, кроз поверење и мотивацију за сарадњом (Gangl et. al., 2016, р. 877).²¹

Такође, објашњење за постојање везе између патриотизма и поштовања пореских прописа може да лежи и у ставовима теорије друштвеног уговора,²² чија је суштина у томе да се појединци уједињују у заједницу на основу узајамне сагласности и пристанка да се придржавају одређених правила, па је, самим тим, вероватније да ће патриотски настројени појединци делити вредности заједнице којој припадају и да ће се придржавати пореских прописа (Lavoі, 2011, р. 52).

¹⁹ Повећањем поноса за једну јединицу повећава се удео особа за 9,2% који тврде да пореска превара никада није оправдана.

²⁰ Важно је истаћи да су и сами истраживачи који су се бавили овим питањем истакли да ово истраживање има одређене мањкавости (нпр. истакнуто је да узорак испитаника није формиран на задовољавајући начин, у смислу да су сви испитаници имали аустријско држављанство и да је истраживање спроведено на релативно малом узорку, да је Аустрија једна од земаља у којој је стопа пореског морала и поштовања пореских прописа врло висока, и да је, самим тим, спорно да ли би се исти резултати добили у земљама у којима је нижи степен поштовања пореских правила, итд.).

²¹ Дакле, у овом истраживању није утврђена директна, већ индиректна веза између патриотизма и поштовања пореских прописа. Истраживање је, такође, показало да постоји разлика између идентификације са целом заједницом (државом) и локалном заједницом. Док идентификација са земљом као целином утиче на поверење у националне пореске власти и мотивацију за сарадњом, па, самим тим, и на поштовање пореских прописа, идентификација са локалном влашћу утиче на поштовање прописа, само кроз мотивацију за сарадњом, али не и кроз поверење у националне пореске власти, односно идентификација са локалном влашћу ствара само поверење у локалну власт.

²² Теорија друштвеног уговора може да помогне да се разуме зашто људи плаћају порезе. Наиме, заговорници ове теорије истичу да је плаћање пореза оправдано, јер се заузврат добијају одређене користи од државе. Међутим, ова теорија се може довести у питање због непостојања еквиваленције између висине плаћеног пореза и добијених користи, али и због чињенице да врсте и обим обезбеђених јавних добара не морају да буду у складу са преференцијама пореских обвезника.

ЗАКЉУЧАК

Питање фактора који доприносе поштовању пореских прописа одувек је привлачило пажњу финансијских теоретичара, који су дошли до закључка да на испуњавање пореских обавеза утицај имају и чиниоци унутрашње природе, попут пореског морала и патриотизма. Отуда није изненађујућа чињеница да се државе позивају на љубав према отаџбини како би спречиле пореску евазију, односно како би обезбедиле испуњавање пореских обавеза у складу са прописима и у доброј вери. „Искоришћавање” патриотских осећања путем пореског система посебно долази до изражаја у ратним условима, који су генерално добра основа за успех пореских реформи.

Истраживања спроведена у појединим земљама показала су да патриотизам има позитиван утицај на поштовање пореских прописа. Наравно, добијени резултати се не могу по аутоматизму „пренети” и у друге земље, јер треба имати у виду шири културни, социолошки и историјски контекст. Наиме, никако се не сме сметнути са ума да су антипореска осећања понекад део националног карактера и да нису последица непостојања љубави према отаџбини. Такође, не сме се заборавити ни чињеница да постоји и тзв. конструктивни патриотизам, који посебно долази до изражаја у условима незадовољавајућег обезбеђивања јавних добара.

У вези са патриотизмом и плаћањем пореза може се поставити питање да ли љубав према отаџбини може бити довољан разлог за останак у њој, иако то значи подвргавање већем пореском оптерећењу. Нека истраживања су показала да земље које се могу похвалити већим степеном патриотизма имају и више пореске стопе. Међутим, из овога је тешко извести закључак да је осећање љубави према отаџбини разлог за плаћање пореза у њој, па и по вишим стопама. Наиме, могуће је да управо те више пореске стопе омогућују већи обим и квалитет јавних услуга, па да порески обвезници због тога, а не због љубави према отаџбини, у њој „радо” плаћају порезе. У вези са овим, могли бисмо поставити питање да ли би порески обвезници били тако ревносни у испуњавању пореских обавеза да од отаџбине не добијају квалитетна јавна добра. Видимо да је ово једно комплексно питање на које није једноставно дати одговор који би универзално био прихваћен у свим друштвима. Ипак, чини нам се да на поштовање пореских прописа много већи утицај имају порески морал и квалитет јавне, па и пореске управе. Међутим, то никако не сме да значи да држава не треба да ради на подстицању љубави према отаџбини.

Наиме, чак и најмања могућност да љубав према отаџбини може да подстакне поштовање пореских прописа, наводи нас на закључак да држава треба систематски да приступи овом питању, односно да има у виду да се љубав према отаџбини не учи само у породици, већ да је она у великој мери и резултат одговарајуће политике коју спроводи држава, посебно у области образовања. То је један од начина да се створи окружење у којем ће се порески обвезници придржавати пореских прописа, не из страха од санкције, већ зато што сматрају да је то исправно и да је то један патриотски чин којим се на неки начин враћа све оно добијено од отаџбине.

Патриотизам не би смео да буде флоскула, реч којом се лако тргује, реч без икаквог значења и сврхе. Љубав према отаџбини, као и сваки други вид љубави, понекад нема рационално оправдање, али носиоци политичке моћи, који настоје да подстакну љубав према отаџбини, како би обезбедили савесно испуњавање обавеза према њој, треба да имају у виду и да ту љубав треба „заслужити”. На терену пореза то се манифестује правичним пореским системом, изградњом односа међусобног поверења између пореске администрације и пореских обвезника, као и законитим и савесним трошењем буџетских прихода.

ЛИТЕРАТУРА

1. Alshira'h, A. F., Al-Shatnawi, H. M., Al-Okaili, M., Lutfi, A., & Alshirah, M. H. (2021). Do public Governance and Patriotism Matter? Sales Tax Compliance among Small and Medium Enterprises in Developing Countries: Jordanian Evidence. *Euromed Journal of Business*, 16(4), 431-455.
Доступно на web сајту:
https://www.researchgate.net/publication/346594618_Do_Public_Governance_and_Patriotism_Matter_Sales_Tax_Compliance_among_Small_and_Medium_Enterprises_in_Developing_Countries_Jordanian_Evidence.
2. Antić, S. (2008). Patriotizam danas. *Teme*, 32(4), 713-729.
Доступно на web сајту:
<https://reff.f.bg.ac.rs/bitstream/handle/123456789/792/789.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
3. Biden: Paying Higher Taxes is Patriotic. (2018). Приступљено 29.09.2023. са <https://www.cbsnews.com/news/biden-paying-higher-taxes-is-patriotic/>.
4. Gangl, K., Torgler, B., & Kirchler, E. (2016). Patriotism's Impact on Cooperation with the State: An Experimental Study on Tax Compliance. *Political Psychology*, 37(6), 867-881.

Доступно на web сајту:
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/pops.12294>.

5. Geys, V., & Konard, K. (2016). *Patriotism and Taxation*. Max Planck Institute for Tax Law and Public Finance.

Доступно на web сајту:
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=286789.

6. Димитријевић, М. (2017). *Испуњавање пореских обавеза*. Правни факултет у Нишу.

7. Кељановић, А., Габрић Стипић, М., Мухић, В., Бодрожа, Б., & Јелић, Д. (2020). Социјални идентитет у међуетничкој средини – ефекти контакта на међугрупне ставове и етнички идентитет – истраживачки извештај. У: *Ефекти егзистенцијалне несигурности на појединца и породицу у Србији*. Филозофски факултет у Новом Саду.

8. Clift, V., & Woll, C. (2012). Economic Patriotism: Reinventing Control over Open Markets. *Journal of European Public Policy*, 19(3), 307-323.

Доступно на web сајту:

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13501763.2011.638117>.

9. Qari, S., & Konard, K. (2009). *The Last Refuge of a Scoundrel? Patriotism and Tax Compliance*. WZB Discussion Paper, No. SP II 2009-04, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB).

Доступно на web сајту:
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1468-0335.2011.00900>.

10. Qari, S., Konard, K., & Geys, V. (2009). *Patriotism, Taxation and International Mobility*. Discussion Paper No. 4210, Institute for the Study of Labor in Bonn.

Доступно на web сајту:

<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/35697/1/599234199.pdf>.

11. Lavoie, R. (2011). Patriotism and Taxation: The Tax Compliance Implications of the Tea Party Movement. *Loyola of Los Angeles Reviews*, 45(39), 39-85.

Доступно на web сајту:

<https://digitalcommons.lmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2772&context=llr>.

12. Маринковић, В. (2017). Ефекти анимозитета према Европској унији и патриотизма на потрошачки етноцентризам грађана Србије. *Економски хоризонти*, 19(1), 3-15.

13. Милошевић, Г., Кулић, М., & Цвјетковић Иветић, Ц. (2021). *Пореско право*. Правни факултет у Новом Саду.

14. Милошевић, З. (2012). Економска безбедност државе. *Војно дело*, 1, 198-204.

15. Nakamoto, Y. (2017). A Complicated Formation of Warm Glow Giving. *Athens Journal of Business & Economics*, 3 (3), 333-344.
Доступно на web сајту:
<https://ideas.repec.org/a/ate/journal/ajbev3i3-6.html>.
16. Nazaruddin, I. (2019). The Role of Religiosity and Patriotism in Improving Taxpayer Compliance. *Journal of Accounting and Investment*, 20(1), 115-129.
Доступно на web сајту:
<https://www.semanticscholar.org/paper/THE-ROLE-OF-RELIGIOSITY-AND-PATRIOTISM-IN-IMPROVING-Nazaruddin/71e7ca20071274fcfc887923811e20ecb6337e7b>.
17. Patriotic Ukrainians are Rushing to Pay Their Taxes. (2023). Приступљено 15.09.2023. са <https://biz.crastr.net/patriotic-ukrainians-are-rushing-to-pay-their-taxes/>.
18. Patriotic Millionaires. (2023). Приступљено 15.09.2023. са <https://patrioticmillionaires.org/>.
19. Primoratz, I. (2020). Patriotism. Приступљено 11.09.2023. са <https://plato.stanford.edu/entries/patriotism/>.
20. Putin Tells Russian's Billionaires to Put Patriotism before Profit. (2023). Приступљено 29.09.2023. са <https://www.reuters.com/world/europe/putin-urges-russias-billionaires-invest-face-sanctions-war-2023-03-16/>.
21. Reznikova, N., Panchenko, V., & Bulatova, O. (2018). The Policy of Economic Nationalism: From Origins to New Variations. *Baltic Journal of Economic Studies*, 4 (4), 274-281.
Доступно на web сајту:
<http://www.baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/510>.
22. Supramono Intasari, M. R. (2022). The Effect of Tax Literacy on Tax Compliance: The Moderating Role of Patriotism. *Technium Social Science Journal*, 34, 455-464.
Доступно на web сајту:
<https://ideas.repec.org/a/tec/journal/v34y2022i1p455-464.html>.
23. Tanzania Reviews Controversial "Patriotic Tax". (2021). Приступљено 30.09.2023. са <https://www.aa.com.tr/en/africa/tanzania-reviews-controversial-patriotic-tax/2309415>.

*Рад је примљен: 22. децембра 2023. године
Рад је прихваћен за објављивање: 1. априла 2024. године*

ABOUT TAXES AND PATRIOTISM*

Cvjetana M. Cvjetković Ivetić¹

Goran B. Milošević²

Luka O. Baturan³

University of Novi Sad, Faculty of Law of Novi Sad, Novi Sad, Republic of Serbia

Abstract: States often call for patriotism in order to secure the loyalty of their citizens when fulfilling various obligations, including tax obligations. This paper analyses the influence of patriotism on tax compliance, in other words, it tries to answer the question if more patriotically inclined individuals will fulfil their tax obligations more regularly and conscientiously. The paper also discusses the role that patriotism has in the context of the ever-increasing tax competition that characterises contemporary states. At the end, the authors concluded that a state should work on encouraging patriotism to create the environment in which taxpayers will adhere to tax regulations, not out of fear of being sanctioned, but because they believe it is the right thing to do and that it is an act of patriotism that in a way gives back to the homeland.

Key words: patriotism, taxes, tax patriotism, tax compliance.

JEL classification: E63.

INTRODUCTION

Taking into consideration that globalisation processes affect the sovereignty of contemporary states, it is not surprising that there are more and more calls to patriotism in different aspects of social life, although there are no unified views on how to prove or show it in practice. Despite the rooted belief that a patriot is someone who loves their country and its national symbols and who is ready to defend it in the event of war, there are views that a patriot can only be a person who is a ‘good’ citizen, i.e., a person who conscientiously fulfils obligations imposed by the state.

From the above mentioned, we see that it would be logical that more patriotically inclined citizens experience to a greater extent the ‘warm-glow

* This paper is the result of working on the project ‘Legal Tradition and New Legal Challenges’, carried out by the Faculty of Law of Novi Sad.

¹ ccvjetkovic@pf.uns.ac.rs; ORCID iD: 0000-0003-0000-8099

² gmilosevic@pf.uns.ac.rs; ORCID iD: 0000-0002-1936-0802

³ lbaturan@pf.uns.ac.rs; ORCID iD: 0000-0002-0315-2486

giving', i.e., the feeling of joy and satisfaction when giving to others (Nakamoto, 2017, p. 333). However, this does not necessarily have to be the case. If we take the USA for example, a state where, as a rule, citizens see themselves as patriots, they still have a strong aversion to paying taxes. It is part of their collective psyche, which comes as no surprise because in this state, since its founding, patriotism has been closely linked to strong anti-tax sentiment (Lavoi, 2011, p. 41). This could be analogically applied to Serbia, where taxes were paid to 'foreign invaders' for centuries.

Having in mind that tax compliance is affected by numerous factors, both internal (subjective) and external (objective) (Milošević, et al., 2021, p. 113-115), it is necessary to use a multidisciplinary approach when studying behaviour of taxpayers, in sense of their adherence to tax regulations. Namely, the behaviour of taxpayers has been studied within financial, economic, psychological, and sociological theories. Psychological theory, in its attempt to explain the phenomenon of fulfilling tax obligations, stresses psychological factors, which cover patriotism among other things (Dimitrijević, 2017, p. 27, 36-51). The main goal of this paper is to determine what kind of influence patriotism has on tax compliance in contemporary states, i.e., to determine if this influence is underestimated or overestimated.

1. THE NOTIONS OF PATRIOTISM AND TAX PATRIOTISM

To put it simply, patriotism is a feeling of devotion or love of citizens toward their homeland, (Antonić, 2008, p. 715).⁴ This love, i.e. devotion, is also personal identification of an individual with their homeland, care of its wellbeing, as well as readiness to sacrifice for its wellbeing (Primoratz, 2020). As seen from the aspect of social identity theory, patriotism is a self-categorisation of an individual as a member of a certain social group, such as national and local communities (Gangl et al., 2016, p. 868). This affiliation can be instrumental and sentimental. While instrumental affiliation is grounded in the rational thinking of an individual, i.e. the benefits that they gain as a member of a certain community, sentimental affiliation is emotional in character. It is important to state that the general degree of patriotism is undoubtedly strongly affected by the sentimental component (Marinković, 2017, p. 7).

⁴ Patriotism is devotion to a homeland, not to the state authorities but to the structured community of citizens, with its characteristic institutions, traditions, and entire culture, while nationalism is devotion to a nation.

Patriotism, as stated below, is manifested in various ways, i.e. through various actions, by which an individual shows love for their homeland. In recent years, there has been more discussion about economic patriotism, which includes the subordination of economic goals to the protections of the interests of a homeland (Clift & Woll, 2012, p. 312), i.e. putting its interests above the interests of the economic sectors, political elites, and global economy ((Reznikova et. al., 2018, p. 277). From the above-mentioned, it is clear that the notion of economic patriotism is closely related to the notion of economic safety (Milošević, 2012, p. 199-201).

One of the forms of economic patriotism is tax patriotism, which includes such form of love for your homeland where taxpayers regularly and conscientiously fulfil their tax obligations. In a wider sense, tax patriotism means that a taxpayer is ready to organise their life and business in a way that they pay taxes to their states, even at the expense of a greater tax burden.

2. PATRIOTISM AS A FACTOR IN ADHERING TO TAX REGULATIONS

Taking into consideration the concepts on which the theory of social identity rests, patriotism as a form of identification with a community should increase the degree of cooperation with individuals who are part of the same group (Gangl et al., 2016, p. 868). Transferring this to the tax law, patriotism should increase the probability of adhering to tax regulations. Namely, the reasoning is as follows: the more citizens identify with their state, the more their trust in state authorities grows because they see it as benevolent and dedicated to the common good (Gangl et al., 2016, p. 869). This further leads to *bona fides* fulfilment of tax obligations.

However, one should have in mind that apart from the so-called blind patriotism characterised by unwavering loyalty and intolerance to critique (Keljanović et al., 2020, p. 98), there is a so-called constructive patriotism that does not exclude critique of one's own community if it does not meet certain standards (Gangl et al., 2016, p. 868). This means that it is possible that an individual that loves their country at the same time deems the tax system inadequate, thus taking actions to avoid paying taxes (Alshira'h et al., 2021, p. 436). Furthermore, the instrumental component of patriotism should not be disregarded, i.e. a taxpayer can lose the sense of belonging to a community, because they do not gain adequate benefits from it.

3. CALLING FOR PATRIOTISM IN WAR AND PEACE TIMES

Calling for patriotism in order to make citizens fulfil their obligations to the state, including tax obligations, is not a rare phenomenon, especially in extraordinary circumstances such as wars. For illustration, during World War II, the American Government hired Walt Disney in the campaign whose main purpose was to encourage paying income tax, i.e. to reduce the resistance of American citizens when paying it. The result was the animated film having Donald Duck as the main protagonist (Qari & Konard, 2009: 2), who in the end realises that paying taxes is his patriotic duty and a way to beat the Axis powers (*Taxes to Beat the Axis*).

State appeals to patriotism during wartime are not surprising. Namely, war times are characterised not only by the decrease in economic activities and increase in public spending, but also by the stronger sense of solidarity and readiness to sacrifice,⁵ which a state can use to gain support for the introduction of new taxes, i.e. for implementation of tax reforms (Geys & Konard, 2016, p. 5).⁶ Therefore, war times are suitable for instilling in taxpayers the belief that profit cannot be above patriotism.⁷ However, it should be stressed that upon their end, as a rule, there is a decrease in taxpayers' readiness to pay taxes according to their realistic economic power (Geys & Konard, 2016, p. 5).

The relationship between patriotism and taxation in peacetime can be seen through two dimensions. The first one is when a call to patriotism is made to secure greater degree of tax compliance, and the second one is related to the role of patriotism in the context of the ever-increasing mobility of taxpayers. Namely, in order to lower the resistance of

⁵ Although it was expected that the budget deficit in Ukraine, as a result of the Russo-Ukrainian War, would be significantly greater, these predictions were not entirely confirmed, not only due to an increase in certain taxes and donations, but also due to more regular and conscientious fulfilment of tax obligations, paying taxes before they are due, more intense fight against corruption, etc. (Johnson, 2023).

⁶ For illustration, during World War I in the USA, the highest marginal rate of income tax was increased from 7% to 77%, and the share of workers that paid income tax increased from 2% to 17%. During World War II, income tax was reformed in the USA, and it had characteristics of a mass tax, leading certain authors to present the tax regime during this war as 'the most convincing example of war fiscal sacrifice'.

⁷ At the height of the Russo-Ukrainian War, Russian president Vladimir Putin announced to the business sector that their role is not only to earn money, but to think about the needs of the country, which includes 'replenishing' the budget, and in this regard he announced the increase in tax burden from 2024 in order to cover the budget deficit. On the same occasion, it was stressed that a responsible businessman acts in line with the interests of Russia and that they do not hide their property in offshore centres, etc. (Reuters, 2023).

About taxes and patriotism

taxpayers, and in peacetime, the holders of political power can present the introduction of new or increased taxes as ‘patriotism’ (CBC News, 2008).⁸ Moreover, in practice, one can find examples of certain taxes being marked as ‘patriotic taxes’.⁹

Appealing to tax patriotism, i.e. pointing out the fact that paying taxes is a patriotic act, is present in taxpayers themselves. To illustrate the above-mentioned, there is an NGO in the USA called ‘Patriotic Millionaires’¹⁰, whose members are very rich individuals advocating the introduction of progressive wealth tax in order to decrease the extreme inequality between the rich and the poor and to collect funds for increasing the level and quality of public services.¹¹

Empirical research has confirmed that appealing to patriotism during wartime has a positive effect on tax compliance. However, there is no research about the effect of patriotic appeals on tax compliance during peacetime. There are only studies that deal with the relationship between tax compliance and appeal to the morals of taxpayers. They showed that there is no statistically important connection between ‘moral persuasion’, i.e. appeals stating that paying taxes is a moral duty, i.e. the joint obligation of all members of a specific community, on the one hand, and adhering to tax regulations on the other (Lavoi, 2011, p. 54-56).¹²

⁸ As an example, in the presidential campaign in the USA in 2008, the Democrats, as opposed to the Republicans, stressed that the increase in tax burden for the richer taxpayers, i.e. people who earn more than 250,000 USD per year is a ‘patriotic act’.

⁹ For illustration, this was the case in Tanzania, where the so-called patriotic tax was introduced on money transfers that are done via mobile phones. Its introduction was explained citing patriotic reasons, i.e. stressing that the entire community would benefit from this tax, bearing in mind that the funds would be used to improve road infrastructure, provide water in schools, etc. (Makoye, 2021).

¹⁰ These are the people whose net annual income is more than 1 million USD, i.e. whose property value is more than 5 million USD.

¹¹ This is a group founded in 2010 that has more than 200 members among the wealthiest Americans (e.g. the heiress of the Disney empire, Abigail Disney, actor Mark Ruffalo), who advocate for the revision of tax legislation in order to make it more just. In addition, they advocate for the introduction of a progressive wealth tax with marginal rates of 2% for wealth that is more than 5 million USD to even 5% for billionaires, they also strive to increase the minimum wage, filling in legal voids in tax legislation, etc. Starting from the fact that their wealth was increased during the Covid-19 pandemic, their motto is ‘As a millionaire, tax me more’. It should be stated that a similar initiative for the introduction of a wealth tax has been launched in the UK by 30 millionaires (Patriotic Millionaires, 2023).

¹² In Minnesota, a letter was sent to taxpayers which detailed the amount of funds used for general purposes (education, judiciary system, police, etc.), and stated that the entire community suffers by not paying taxes. However, the success of these moral appeals to

Patriotism can play an important role in the environment of ever-increasing mobility of taxpayers (Qari et al., 2009, p. 2), on the one hand, and tax competition on the other. Namely, although Adam Smith claimed that proprietors of stock are citizens of the world (Qari et al., 2009, p. 3), it is possible that the love for one's homeland is a reason for a taxpayer to organise their life and business to pay taxes to 'their' state. Therefore, since patriotically inclined individuals achieve monetary benefits by living and working in their homeland (the so-called patriotic rent), they are willing to be subject to a greater tax burden, because paying taxes is not seen only as a patriotic duty, but also as a price of living in their homeland (Qari et al., 2009, p. 4). Therefore, it is possible to create a pool of loyal taxpayers using patriotism, who react to a lesser extent to the changes in tax rates (Qari et al., 2009, p. 5). In the context of migrations and patriotism, it was confirmed that countries with higher rate of patriotism (Denmark, Germany) have the tendency to impose higher income tax rates in comparison to less patriotic countries (Slovakia, South Korea), which could mean that in these countries patriotic rent is more important than the lower tax burden in other countries (Geys & Konard, 2016, p. 10). However, such conclusions should be taken with caution because these are the countries where a higher tax burden provides a wider reach and quality of public services, so the influence of patriotism on the decision to keep living there can be overestimated.

4. RESEARCH ON THE EFFECT OF PATRIOTISM ON TAX COMPLIANCE

It should be stressed from the start that there is modest empirical research on the effects of patriotism on tax compliance. What is characteristic for the research is that it was conducted in only a few states, and some of them were limited to very narrow geographical areas within these states. Additionally, a significant part of this research included a relatively small number of respondents, therefore the obtained results should be taken with caution.

Among this body of research, it is important to mention the one conducted by Konard and Qari. In their work, they relied on the data of the

adhere to tax regulations was very modest, i.e. their effect was of no statistical importance. Similar effects were recorded when a letter was sent to taxpayers in a village in Switzerland, stressing that paying taxes is a moral obligation. However, one should keep in mind that these appeals to morals cannot be seen as equal to appeals to patriotism.

About taxes and patriotism

International Social Survey Programme¹³ from 2003 on national identity, which were obtained based on surveys conducted in eight countries within this program. The data on the level of patriotism by each country were obtained based on responses to questions that were related to the pride that survey respondents felt with regard to the achievements of their countries in various fields, while the level of tax compliance was determined based on their responses to questions about the legitimacy of tax evasion, i.e. about how important it is never to avoid paying taxes (Lavoi, 2011, p. 57). Their research showed that both at the individual and state levels there is a positive correlation between patriotism and tax compliance (Qari & Konard, 2009, p. 10-11),¹⁴ as well as that there is negative correlation between patriotism and the shadow economy (Qari & Konard, 2009: 15).¹⁵ Therefore, the final results of the research conducted by Konard and Qari show that tax compliance should be higher in countries where citizens are more patriotically inclined. These results are very important because the degree of patriotism can be influenced by the state itself by conducting appropriate education policies, i.e. by instilling love for homeland in children from the earliest age (Qari & Konard, 2009, p. 26).

The effects of patriotism on tax compliance were also subject of the research conducted in Indonesia. It shows that individuals who are proud of their countries show greater degree of tax compliance (Nazaruddin, 2019, p. 124-125),¹⁶ i.e. that pronounced patriotic sentiment, followed by a high level of tax literacy, has a stimulating effect on taxpayers to fulfil their tax obligations (Supramono Intasari, 2022, p. 458-462).¹⁷ The research

¹³ This is an international program that currently has 45 countries participating, which conducts annual surveys on various issues relevant to social sciences.

¹⁴ It was determined that the most patriotic countries were the USA, Ireland, and Canada, while the least patriotic countries were Portugal and Poland.

¹⁵ Namely, the research showed that the USA is not only seen as the most patriotic country, but also a country that has the smallest sector of the so-called hidden economy (circa 8.7% of the GDP). However, the authors that came to this conclusion stress that research has certain shortcomings because the data on tax compliance, i.e. the size of the shadow economy sector was the result of a small sample (e.g. research for certain countries was conducted based on only 20 respondents).

¹⁶ It should be stressed that the research included only 87 taxpayers from only one region and that only one technique for collecting data was used, therefore the researchers stated that one should be careful in generalisation of the results. In terms of religious beliefs, the research showed that more religious taxpayers adhere to tax regulations to a greater extent, as well as that growth in religious beliefs affects the growth in patriotism.

¹⁷ The research was conducted on Java (Indonesia) and included 102 respondents. The data were analysed using the regression analysis. The results showed that tax literacy

conducted in Jordan among small and medium-sized enterprises should also be mentioned because it showed that tax compliance when it comes to turnover tax is higher for taxpayers that have a pronounced sense of patriotism, as well as that there is a positive correlation between tax compliance and the quality of public administration, which is line with earlier research (Alshira'h et al., 2021, p. 440, 446, 448).¹⁸ The second result is important because it shows that it is possible that the effect of patriotism on tax compliance is overestimated in countries with good public administration. In this context, it would be interesting to mention the research conducted in the countries of South America that showed a positive correlation between national pride and tax morals (Lavoi, 2011: 58).¹⁹

The explanation for connection between patriotism and tax compliance primarily lies in the theory of social identity. Namely, identification with the state, i.e. patriotism, increases not only loyalty of citizens but also their trust in the state and readiness to collaborate (Gangl et. al., 2016, p. 869). In this context, it is important to mention the research conducted in Austria (Gangl et. al., 2016: 878)²⁰ that showed that identification with a community is linked with tax compliance, but indirectly, through trust and motivation for cooperation (Gangl et. al., 2016, p. 877).²¹

significantly affects tax compliance of small and medium enterprises, as well as that patriotism strengthens the effect of tax literacy on tax compliance.

¹⁸ The research was done by surveying 660 small and medium enterprises (out of 17,749). However, it is important to stress that this research has certain shortcomings (it was limited to a specific geographical area, the survey is the only method used to collect data, etc.).

¹⁹ By heightening the sense of pride for one unit, the share of people who claim that tax fraud is never justified increases for 9.2%.

²⁰ It is important to stress that the researchers who have studied this issue pointed out that this research has certain shortcomings (e.g. it was stated that the respondent sample was not formed in a satisfactory way, meaning that all respondents had Austrian citizenship and that the research was conducted on a relatively small sample, that Austria is one of the countries where the rate of tax morals and tax compliance are very high, and that it is questionable if the same results would be obtained in countries where there is a lower degree of tax compliance, etc.).

²¹ Therefore, this research showed not direct, but indirect relation between patriotism and tax compliance. Furthermore, the research showed that there is a difference between identification with the entire community (state) and local community. While identification with a state as a whole affects the trust in national tax authorities and motivation to cooperate and thus adhere to tax regulations, identification with local authorities affects tax compliance only through motivation to cooperate, but not through trust in national tax authorities, i.e. identification with local authorities creates only trust in local authorities.

Furthermore, the explanation for the connection between patriotism and tax compliance can also lie in the theory of social contract,²² the essence of which is that individuals create communities based on mutual consent and acceptance to adhere to certain rules, therefore, it is more probable that patriotic individuals will share the values of the community they belong to and that they will adhere to tax regulations (Lavoi, 2011: 52).

CONCLUSION

The question which factors contribute to tax compliance has always attracted attention of financial theoreticians, who have concluded that fulfilling tax obligations is affected by internal factors such as tax morals and patriotism. Therefore, it is not surprising that states call to love for their homeland in order to prevent tax evasion, i.e. to secure fulfilment of tax obligations in accordance with regulations and in good faith. ‘Exploitation’ of patriotic sentiment through tax system is especially prominent in wartime, which is generally good base for the success of tax reforms.

Research conducted in certain countries showed that patriotism has a positive effect on adhering to tax regulations. Of course, the obtained results cannot be automatically transferred to other countries because one should keep in mind the wider cultural, sociological, and historical context. Namely, it should be noted that anti-tax sentiment is sometimes part of national character and it is not the result of lack of love for one’s homeland. Furthermore, it should be remembered that there is so-called constructive patriotism, which is especially prominent when the provision of public goods is at an unsatisfactory level.

In relation to patriotism and tax payment, one could question if the love for one's homeland can be a reason enough to stay in it, although this would mean being subject to a greater tax burden. Some research showed that countries that can boast with higher degree of patriotism have higher tax rates. However, it is difficult to draw a conclusion about whether the love for the homeland is the reason for paying taxes at higher rates. Namely, it is possible that these higher rates provide greater scope and quality of

²² Theory of social contract can help in understanding why people pay taxes. Namely, advocates of this theory point out that paying taxes is justified because in return one gets certain benefits from a state. However, this theory can be questioned due to non-existent equivalence between the high of paid tax and obtained benefits, as well as due to the fact that types and scopes of provided public goods do not have to be in line with preferences of taxpayers.

public services are the reason, and to the love, why taxpayers ‘gladly’ pay taxes. Regarding this, we could pose a question if taxpayers would be equally diligent in fulfilling tax obligations if they did not receive quality public goods. We can see that this is a complex issue where it is difficult to draw a conclusion that would be universally accepted in all societies. However, it seems that tax compliance is more affected by tax morals and the quality of public and tax administrations. However, this does not mean that a state should not work on encouraging love toward its homeland.

Namely, even the smallest possibility that love for homeland can encourage tax compliance, leads us to the conclusion that a state should systematically approach this issue, i.e. to take into consideration that love for homeland is not only taught in family, but that is to a great extent the result of appropriate politics conducted by a state, especially in the field of education. This is one of the ways to create an environment where taxpayers will adhere to tax regulations, not out of fear of being sanctioned, but because they believe that it is the right thing to do and that it is a patriotic act that pays tribute to the homeland.

Patriotism should not be a platitude, a word that is easily tossed around, a word without a meaning or purpose. Love for homeland, as any other form of love, sometimes does not have rational justification, but holders of political power, who strive to encourage love for homeland in order to secure conscientious fulfilment of obligations to it, should take into account that this love needs to be ‘earned’. In terms of taxes, this is manifested by just tax system, building mutual trust between tax administration and taxpayers, as well as lawful and dutiful spending of budget funds.

LITERATURE

1. Alshira’h, A. F., Al-Shatnawi, H. M., Al-Okaili, M., Lutfi, A., & Alshirah, M. H. (2021). Do public Governance and Patriotism Matter? Sales Tax Compliance among Small and Medium Enterprises in Developing Countries: Jordanian Evidence. *Euromed Journal of Business*, 16(4), 431-455.

Available on the website:
https://www.researchgate.net/publication/346594618_Do_Public_Governance_and_Patriotism_Matter_Sales_Tax_Compliance_among_Small_and_Medium_Enterprises_in_Developing_Countries_Jordanian_Evidence.

2. Antić, S. (2008). Patriotizam danas. *Teme*, 32(4), 713-729.

Available on the website:
<https://reff.f.bg.ac.rs/bitstream/handle/123456789/792/789.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

3. Biden: Paying Higher Taxes is Patriotic. (2018). Retrieved 29 September 2023 from <https://www.cbsnews.com/news/biden-paying-higher-taxes-is-patriotic/>.
4. Gangl, K., Torgler, B., & Kirchler, E. (2016). Patriotism's Impact on Cooperation with the State: An Experimental Study on Tax Compliance. *Political Psychology*, 37(6), 867-881. Available on the website: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/pops.12294>.
5. Geys, B., & Konard, K. (2016). *Patriotism and Taxation*. Max Planck Institute for Tax Law and Public Finance. Available on the website: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=286789.
6. Dimitrijević, M. (2017). Ispunjavanje poreskih obaveza. Pravni fakultet u Nišu.
7. Keljanović, A., Gabrić Stipić, M., Mihić, V., Bodroža, B., & Jelić, D. (2020). Socijalni identitet u međuetničkoj sredini – efekti kontakta na međugrupne stavove i etnički identitet – istraživački izveštaj. U: Efekti egzistencijalne nesigurnosti na pojedinca i porodicu u Srbiji. Filozofski fakultet u Novom Sadu.
8. Clift, B., & Woll, C. (2012). Economic Patriotism: Reinventing Control over Open Markets. *Journal of European Public Policy*, 19(3), 307-323. Available on the website: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13501763.2011.638117>.
9. Qari, S., & Konard, K. (2009). *The Last Refuge of a Scoundrel? Patriotism and Tax Compliance*. WZB Discussion Paper, No. SP II 2009-04, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB). Available on the website: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1468-0335.2011.00900>.
10. Qari, S., Konard, K., & Geys, B. (2009). *Patriotism, Taxation and International Mobility*. Discussion Paper No. 4210, Institute for the Study of Labor in Bonn. Available on the website: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/35697/1/599234199.pdf>
11. Lavoie, R. (2011). Patriotism and Taxation: The Tax Compliance Implications of the Tea Party Movement. *Loyola of Los Angeles Reviews*, 45(39), 39-85. Available on the website: <https://digitalcommons.lmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2772&context=llr>.
12. Marinković, V. (2017). Efekti animoziteta prema Evropskoj uniji i patriotizma na potrošački etnocentrizam građana Srbije. *Ekonomski horizonti*, 19(1), 3-15.
13. Milošević, G., Kulić, M., & Cvjetković Ivetić, C. (2021). Poresko pravo. Pravni fakultet u Novom Sadu.

14. Milošević, Z. (2012). Ekonomska bezbednost države. *Vojno delo*, 1, 198-204.
15. Nakamoto, Y. (2017). A Complicated Formation of Warm Glow Giving. *Athens Journal of Business & Economics*, 3 (3), 333-344. Available on the website: <https://ideas.repec.org/a/ate/journal/ajbev3i3-6.html>.
16. Nazaruddin, I. (2019). The Role of Religiosity and Patriotism in Improving Taxpayer Compliance. *Journal of Accounting and Investment*, 20(1), 115-129. Available on the website: <https://www.semanticscholar.org/paper/THE-ROLE-OF-RELIGIOSITY-AND-PATRIOTISM-IN-IMPROVING-Nazaruddin/71e7ca20071274fcfc887923811e20ecb6337e7b>.
17. Patriotic Ukrainians are Rushing to Pay Their Taxes. (2023). Retrieved 15 September 2023 from <https://biz.crastr.net/patriotic-ukrainians-are-rushing-to-pay-their-taxes/>.
18. Patriotic Millionaires. (2023). Retrieved 15 September 2023 from <https://patrioticmillionaires.org/>.
19. Primoratz, I. (2020). Patriotism. Retrieved 11 September 2023 from <https://plato.stanford.edu/entries/patriotism/>.
20. Putin Tells Russian's Billionaires to Put Patriotism before Profit. (2023). Retrieved 29 September 2023 from <https://www.reuters.com/world/europe/putin-urges-russias-billionaires-invest-face-sanctions-war-2023-03-16/>.
21. Reznikova, N., Panchenko, V., & Bulatova, O. (2018). The Policy of Economic Nationalism: From Origins to New Variations. *Baltic Journal of Economic Studies*, 4 (4), 274-281. Available on the website: <http://www.baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/510>.
22. Supramono Intasari, M. R. (2022). The Effect of Tax Literacy on Tax Compliance: The Moderating Role of Patriotism. *Technium Social Science Journal*, 34, 455-464. Available on the website: <https://ideas.repec.org/a/tec/journal/v34y2022i1p455-464.html>.
23. Tanzania Reviews Controversial "Patriotic Tax". (2021). Retrieved 30 September 2023 from <https://www.aa.com.tr/en/africa/tanzania-reviews-controversial-patriotic-tax/2309415>.

The paper was received: December 22, 2023

The paper was accepted for publication: April 1, 2024